

Stacja Naukowo-Badawcza Świętokrzyskiego Parku Narodowego* ośrodkiem działalności naukowej i dydaktycznej

Działalność naukowa i dydaktyczna należy do podstawowych funkcji parku narodowego. Od początku istnienia Świętokrzyskiego Parku Narodowego (1950 r.) poświęcono jej wiele uwagi. Już w niespełna cztery lata od utworzenia parku oddano do zwiedzania pierwsze muzeum przyrodnicze. W wielu pracach badawczych wykonywanych na terenie Parku znaczny udział mieli pracownicy Parku, zwłaszcza mgr inż. E. K r y s z t o f i k (dyrektor Parku w latach 1950—1974) oraz dr inż. J. C m a k (pełnił m.in. funkcje leśniczego, kustosa muzeum i zastępcy dyrektora Parku). Właściwe rozumienie roli Świętokrzyskiego Parku Narodowego dla działalności naukowej i dydaktycznej znalazło dobitny wyraz w długoletnich staraniach (zwłaszcza wspomnianych wyżej osób) o utworzenie własnej Stacji naukowo-badawczej. Starania te zostały zapoczątkowane już w 1958 r. i doprowadziły do utworzenia jej w 1972 r.

Stacja Naukowo-Badawcza w Świętokrzyskim Parku Narodowym, w ramach której funkcjonuje również Muzeum Parku, zlokalizowana została w zabytkowym budynku poklasztornym na Świętym Krzyżu (ryc. 1). Celem Stacji jest prowadzenie badań i obserwacji naukowych, działalności dydaktyczno-szkoleniowej oraz wykonywanie prac o charakterze dokumentacyjno-archiwalnym. W wymienionych trzech kierunkach realizowane są następujące prace:

---

* Zarządzeniem nr 4 Dyrektora Departamentu Ochrony Przyrody Lasów Nadzorowanych i Łowiectwa z dnia 12.09.1980 została zmieniona nazwa Stacji. Od 1 października 1980 r. otrzymała ona nazwę „Pracownia Naukowo-Badawcza Świętokrzyskiego Parku Narodowego na Św. Krzyżu”.

Ryc. 1. Budynek Stacji Naukowo-Badawczej i Muzeum Świętokrzyskiego Parku Narodowego na Św. Krzyżu. — The building in which the Research Station and Museum of the Świętokrzyski (Holy Cross) National Park are located on the Holy Cross Mountain. Fot. R. Kapuściński

I. Badania i obserwacje naukowe

1. Flora naczyniowa Parku (dokładna inwentaryzacja roślin kwiatowych, widłaków, skrzypów i paproci wraz z charakterystyką ekologiczną, geograficzną i historyczną).

2. Grzebaczowate oraz ich rola jako reduktorów populacji fitofagów.

3. Ocena zależności między stanem zdrowotnym drzewostanów jodłowych, a przestrzennym zagęszczeniem mrowisk.

4. Owady chronione w biocenozach Parku.

5. Pomiar wielkości opadów oraz poziomu wód gruntowych (w oparciu o stałą sieć punktów pomiarowych, zlokalizowanych na obszarze Parku oraz w jego strefie ochronnej, tzw. otulinie).

6. Prognoza występowania zwójek jodłowych (kontrola ilości zimujących gąsienic i ocena stopnia uszkodzenia tegorocznych pędów) — badania prowadzone wspólnie z personelem terenowym.

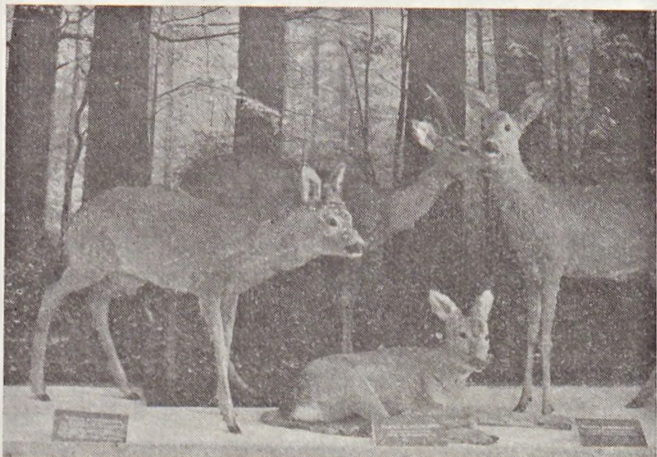
II. Działalność dydaktyczno-szkoleniowa

1. Muzeum przyrodniczo-leśne. Obecna wystawa została udostępniona do zwiedzania w lipcu 1972 roku; sala bezkręgow-

ców w 1973 roku. Muzeum obejmuje 6 działów: 1) Geologia (ryc. 2), geomorfologia, gleby, klimat i wody, 2) Roślinność i flora, 3) Zwierzęta kręgowie (ryc. 3), 4) Zwierzęta bezkręgowce, 5) Historia obejmowania ochroną Łysogór, 6) Ochrona przyrody w województwie kieleckim. Obok naturalnych eksponatów geologicznych (72 sztuki), dendrologicznych (26 szt.), florystycznych (223 szt.) i zoologicznych (1058 szt.), wystawa zawiera liczne zdjęcia fotograficzne oraz barwne plansze i mapy. Powierzchnia wystawowa muzeum wynosi 520 m². Rocznie (w zasadzie od maja do września) zwiedza muzeum ponad 90 tysięcy osób.

Ryc. 2. Fragment sali geologicznej w Muzeum Świętokrzyskiego Parku Narodowego. — Part of the geological room in the Museum of the Świętokrzyski (Holy Cross) National Park. Fot. R. Kapuściński

Ryc. 3. Fragment sali zoologicznej w Muzeum Świętokrzyskiego Parku Narodowego. — Part of the zoological room in the Museum of the Świętokrzyski (Holy Cross) National Park Fot. R. Kapuściński

2. Biblioteka służy pracownikom Parku a głównie Stacji Naukowo-Badawczej, jak też pracownikom naukowym i studentom wykonującym na terenie Parku prace badawcze. Stale wzbogacany księgozbiór obejmuje obecnie 1973 woluminy. Biblioteka dysponuje również podstawowymi materiałami i sprzętem do nauki języków obcych (angielskiego, francuskiego i niemieckiego).

3. Obsługa wycieczek specjalistycznych, prowadzenie szkoleń itp. Jednym z istotnych zadań Stacji jest organizowanie i obsługiwanie szkoleń dla personelu Parku dotyczących głównie prowadzenia obserwacji oraz wykonywania czynności gospodarczych, obejmujących m. in. wdrażanie nowych metod i zasad gospodarowania w rezerwach częściowych. Stacja spełnia również rolę zakładowego ośrodka informacji naukowo-technicznej.

III. Prace dokumentacyjno-archiwalne

1. Kronika Parku — opracowanie w formie maszynopisu, zawierające zbiór informacji i dokumentów dotyczących działalności Parku na przestrzeni każdego roku kalendarzowego.

2. Bibliografia Parku — bieżący rejestr prac i wydawnictw dotyczących Parku lub zagadnień z nim związanych. Pierwsze

wydanie bibliografii Parku (Ćmak J. 1970) obejmuje okres do 1968 roku. Obecnie przygotowywane są materiały do kolejnego wydania, obejmującego dane do 1980 roku.

3. Dokumentacja flory — magazyn zbiorów zielnikowych. Aktualnie obejmuje on około 1000 roślin zasuszonych. Są to wyłącznie rośliny naczyniowe zebrane przez pracowników Stacji. W przyszłości zielnik będzie zawierał wszystkie grupy systematyczne roślin występujących na terenie Parku, zwłaszcza porosty, mszaki i rośliny naczyniowe. W skład zielnika wejdą zarówno zbiory pracowników Stacji jak również materiały przekazywane przez osoby wykonujące badania na terenie Parku.

4. Dokumentacja fauny — magazyn zbiorów zoologicznych. Obecnie Stacja posiada już spory zbiór entomofauny. Brak preparatora uniemożliwia wzbogacanie zbiorów o przedstawicieli innych grup zwierząt, zwłaszcza kręgowców. Większość posiadanych materiałów (okazów) zoologicznych eksponowana jest w muzeum, gdzie pełni zarówno rolę dydaktyczną jak i naukową. W przyszłości, w miarę zagospodarowania odpowiednich pomieszczeń, zarówno zielnik jak i magazyn zbiorów zoologicznych obok funkcji naukowych stanowiąc będą rezerwę eksponatów dla potrzeb muzealnych.

5. Dokumentacja fotograficzna prowadzona jest od chwili utworzenia Stacji i obejmuje dwa rodzaje materiałów: fotografie czarno-białe i kolorowe. Czarno-białe reprezentują 8 działów tematycznych: 1) Przyroda nieożywiona, 2) Roślinność i flora, 3) Lasy i gospodarka leśna, 4) Zwierzęta, 5) Krajobraz, 6) Turystyka, 7) Narady, zjazdy, szkolenia, 8) Inne. Ogółem katalog ten obejmuje około 1000 sztuk negatywów, ilustrujących 289 tematów.

6. Archiwum. W skład archiwum wchodzi różnego rodzaju materiały, między innymi mapy, taśmy magnetofonowe, notatniki obserwatorów oraz liczne dokumenty, pisma itp. Obecnie archiwum stanowi część biblioteki. W miarę przybywania nowych materiałów archiwum zostanie przeniesione do oddzielnego pomieszczenia.

7. Ewidencja badań naukowych dotyczy badań i prac prowadzonych na terenie Parku przez osoby oraz instytucje obce. Ewidencja od 1972 roku obejmuje 76 tematów, które zostały zgłoszone przez 12 instytucji naukowych, z tego 19 tematów już zakończono, 27 jest kontynuowanych, zaś o pozostałych 30 tematach brak informacji. Prawdopodobnie część z nich przekazano, część być może ukończono, jednak nie przekazano do Parku wyników badań. Do uczelni najbardziej zaangażowanych

w badaniach na terenie Parku należą: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach, Uniwersytet Łódzki i Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego AR w Warszawie. Wśród podejmowanych tematów dominują prace magisterskie (ponad 50%). Niewielki udział stanowią prace doktorskie (8%). W ocenie dotychczas realizowanych już badań podkreśla się zwykle, że znaczna część tematów dotyczy zagadnień mniej pilnych, zaś główne problemy nie są badane, np. problem obumierania jodły, zagadnienie odbudowy i przebudowy drzewostanów jodłowych. Od dawna brak jest badań o charakterze kompleksowym, obejmujących zagadnienia funkcjonowania ekosystemów leśnych w warunkach ciągłych zmian w środowisku, spowodowanych gospodarczą działalnością człowieka.

8. Dokumentacja taksonów. W oparciu o literaturę, jak również na podstawie wyników własnych badań, prowadzona jest dokumentacja taksonów, obejmująca wszystkie stwierdzone dotychczas w Parku gatunki roślin i zwierząt. Podstawowe dane o każdym gatunku (miejsce występowania, źródło informacji itp.) odnotowuje się na mapkach Parku w skali 1:100 000.

Szeroki zakres funkcji i zadań Stacji czyni z niej ważny ośrodek działalności naukowej i dydaktycznej Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Obok samodzielnie prowadzonych prac naukowych Stacja wykonuje szereg prac pomocniczych związanych z badaniami naukowymi, prowadzonymi w Parku przez różne instytucje (zakładanie stałych powierzchni badawczych, gromadzenie wszelkich materiałów dotyczących Parku: kronika, bibliografia, dokumentacja taksonów, ewidencja badań itp.). Istotne znaczenie dla działalności naukowej ma również Muzeum, gdzie przechowywane i eksponowane są liczne okazy stanowiące niejednokrotnie przedmiot badań. Przykładem tego mogą być np. eksponaty geologiczne zawierające skamieniałe formy morfologiczne fauny kambryjskiej w kwarcytach łysogórskich (rząd *Corallicyathida* — Sedlak, 1975), które można udostępniać zainteresowanym badaczom na miejscu, bez konieczności informowania o lokalizacji podobnych okazów w terenie, zważywszy że stale narażone są na ewentualne zniszczenie.

Zakres i sposób realizacji wszystkich zadań, jakie zostały powierzone do wykonania przez Stację, zależą od wielu czynników, zwłaszcza od obsady personalnej, wyposażenia technicznego, warunków pracy i socjalno-bytowych. Stacja posiada stosunkowo dobre warunki pracy. W dawnym budynku po-klasztornym na Św. Krzyżu urządzono szereg pracowni: botaniczną, zoologiczną, fotograficzną, ogólną, i konserwatorską

oraz salę wykładową i bibliotekę. Część pomieszczeń przeznaczono na pokoje i pracownie gościnne dla osób przyjezdnych, prowadzących badania na terenie Parku. Największe pomieszczenia na parterze zajmuje Muzeum. Pracownie wyposażone są w niezbędny sprzęt do prowadzenia badań. Mimo ogólnie korzystnych warunków pracy Stacja od początku swojej działalności boryka się z poważnymi trudnościami kadrowymi. Duża płynność kadr spowodowana jest wyjątkowo trudnymi warunkami mieszkaniowymi na Św. Krzyżu. Aktualnie w Stacji zatrudnionych jest dwóch pracowników naukowych oraz ponadto kustosz muzeum i 6 osób obsługi.

Pomimo obecnych trudności Stacja prowadzi aktualnie badania naukowe i będzie je kontynuować w przyszłości. Szczególnie znaczenie przywiązuje się do badań o charakterze inwentaryzacyjnym. Do najpilniejszych zadań w tym zakresie należy opracowanie szczegółowej inwentaryzacji flory i fauny. W ramach badań inwentaryzacyjnych organizowana jest sieć stałych punktów pomiarowych, która obok danych meteorologicznych i hydrologicznych, uwzględniać będzie stopień skażenia atmosfery, gleb i wód. Niezależnie od korzyści poznawczych, badania inwentaryzacyjne mają również poważne znaczenie praktyczne, poza tym stanowią często podstawę do dalszych prac naukowych. Następnym kierunek badań dotyczy restytucji i hodowli określonych gatunków roślin i zwierząt oraz odbudowy bądź przebudowy drzewostanów. Od szeregu lat prowadzone są w Parku prace zmierzające do restytucji cisa. W przyszłości zamierzamy zająć się innymi gatunkami, np. lipą szerokolistną, wiązem górskim i brzozą czarną.

Ważnym kierunkiem badań są prace zmierzające do określania sposobów i metod ochrony krajobrazu, całej przyrody Parku i jej elementów. Niezwykle pilnym zadaniem badawczym jest problem zdrowotności lasów jodłowych oraz metod ich zagospodarowania i ochrony. Kolejny kierunek badań związany jest ze specyfiką Parku i dotyczy prac o charakterze porównawczym : kontrolnym w stosunku do terenów nie objętych ochroną. Jako obszar o ograniczonej ingerencji człowieka, Park może służyć do badania procesów zachodzących w warunkach zbliżonych do naturalnych. Tego rodzaju badań nie da się już przeprowadzić w silnie zniekształconych (w sensie ekologicznym) lasach gospodarczych. Dotychczasowe wykorzystanie Parku do badań w tym zakresie jest znikome. Realizacja złożonych funkcji i zadań, jakie ma do spełnienia park narodowy, również wymaga podbudowy naukowej. Związany z tym kolejny kierunek badań ma na celu wypracowanie, bądź udosko-

nalenie form i zasad wykorzystania oraz udostępniania Parku dla celów naukowych, dydaktycznych i turystycznych, zwłaszcza, że towarzysząca wymienionym działaniom penetracja Parku stanowi poważne zagrożenie dla jego wartości naukowych i walorów przyrodniczych. Zagadnieniem wymagającym pilnego opracowania jest sprawa określenia granic ingerencji człowieka w procesy zachodzące w przyrodzie parku narodowego.

Świętokrzyski Park Narodowy należy do stosunkowo słabo zbadanych obiektów tego typu w Polsce. Mimo centralnego położenia i na ogół dobrych warunków komunikacyjnych tylko niewielka liczba instytucji zainteresowana jest prowadzeniem badań na tym terenie. Jedną z przyczyn jest prawdopodobnie brak wyczerpujących danych o stopniu zbadania Parku i potrzebach badań. Stacja Naukowo-Badawcza Parku dysponuje bogatym materiałem na ten temat i wszystkim zainteresowanym udziela szczegółowych informacji. Dyrekcja Parku nie ma jednak możliwości zlecenia badań, ponieważ nie dysponuje na ten cel odpowiednimi środkami. Obecnie istnieją korzystne warunki do prowadzenia badań na terenie Parku, zwłaszcza od czasu utworzenia Stacji Naukowo-Badawczej, będącej ośrodkiem naukowym i dydaktycznym, która — poprzez swoją działalność — przysposabia Park do roli „zielonego laboratorium”.

SUMMARY

The Research Station of the Świętokrzyski (Holy Cross) National Park as a centre of scientific and educational activity

The Station established in 1972 on the Holy Cross Mountain, and its natural history museum, put into practice a variety of tasks in the framework of three fundamental sections:

1. Scientific investigations and observations (among others: drawing up inventories of the flora and fauna; permanent control studies concerning the amount of atmospheric precipitation and oscillations in groundwater level; endangerment of fir forests by *Tortricidae*).

2. Educational and instructional activity (works connected with the functioning of the Museum and Library; guiding specialized excursions; courses of instruction).

3. Documentation and archival works (chronicle of the Park; bibliography; documentation of plant and animal taxa; documental photography; recording of scientific investigations; archives).

The wide scope of its functions and tasks make the Station an important centre of scientific and educational activity in the Świętokrzyski (Holy Cross) National Park.

